

Rachunkowość kreatywna – dobra czy zła?

Michał Hendryk*

Streszczenie: *Cel* – Określenie i sprecyzowanie istoty pojęcia rachunkowości kreatywnej.

Metodologia badania – Artykuł składa się z dwóch podstawowych części. W pierwszej syntetycznie przedstawiono definicje rachunkowości kreatywnej oraz pojęć bliskoznacznych. Druga część zawiera propozycję interpretacji pojęcia rachunkowości kreatywnej i terminów bliskoznacznych w kontekście zasady *true and fair view* oraz katalog czynności księgowych niebędących przejawem stosowania rachunkowości kreatywnej. Proces porządkowania treści niniejszego artykułu wymagał zastosowania metody analizy i krytyki piśmiennictwa.

Wynik – Określenie zakresu rachunkowości kreatywnej okazuje się zagadnieniem problematycznym – zdecydowanie łatwiej jest wyodrębnić zabiegi księgowych wykraczające poza prawo, a więc czynności utożsamiane z pojęciem rachunkowości agresywnej, czyli z oszustwem.

Oryginalność/wartość – Pomimo tego, że pojęcie rachunkowości kreatywnej funkcjonuje w literaturze od blisko czterech dekad, do dnia dzisiejszego autorzy spierają się o jej charakter. W artykule podjęto próbę uporządkowania pojęć bliskoznacznych do przedmiotowego terminu oraz zaproponowano proces interpretacyjny określający jego naturę. Otwiera to drogę do dalszych badań w zakresie oszustw księgowych i kreatywności w rachunkowości.

Słowa kluczowe: rachunkowość kreatywna, rachunkowość agresywna, manipulacje księgowe, *true and fair view* (wierny i rzetelny obraz)

Wprowadzenie

Zachowaniem ludzi można manipulować, wykorzystując nie tylko czynniki psychologiczne, ale także umiejętnie operując językiem w procesie przekazywania informacji. Często umożliwia to przekonanie adresata do pewnych opinii, sądów, a nawet skłonienie go do pożądanego przez nadawcę działania (Forlicz, 2008, s. 142). Sprawozdanie finansowe, rozumiane jako pewien ciąg narracyjny – specyficzna forma opowiadania o przedsiębiorstwie, może być przez właścicieli w różny sposób „upiększane”. Jako że współczesne mechanizmy finansowe są z natury zależne od zaufania (Akerloff, Shiller, 2010, s. 30–32), to właśnie zaufanie do informacji księgowych można uznawać za podstawowy warunek rozwoju rynków kapitałowych. Oznacza to, że kluczowym zadaniem systemu rachunkowości powinno być przede wszystkim komunikowanie zrozumiałych informacji i zapewnienie ich rzetelności w sposób umożliwiający podejmowanie decyzji przez różne grupy odbiorców. Każdorazowy spadek zaufania dawców kapitału do informacji płynących ze sprawozdań finansowych, wywołany

* mgr Michał Hendryk, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, e-mail: michal.hendryk@usz.edu.pl.

na przykład zastosowanymi sztuczkami księgowymi, może skutkować zmniejszeniem obrotów na zorganizowanych rynkach. Sprawne wykrywanie zabiegów księgowych wykraczających poza prawo – szczególnie w podmiotach zainteresowania publicznego – powinno być zatem jednym z najważniejszych zadań nauki i praktyki rachunkowości.

Celem artykułu jest próba określenia cech rachunkowości kreatywnej. W związku z tym sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Czy manipulacje księgowe są pojęciem wyłącznie o wydźwięku pejoratywnym?
2. Jak rachunkowość kreatywna jest definiowana w literaturze?
3. Czy stosowanie kreatywnych rozwiązań księgowych stoi w sprzeczności z komunikowaniem rzeczywistego obrazu przedsiębiorstwa?
4. Czy zastosowanie narzędzi „rachunkowości kreatywnej” wynika z przyjęcia przez kierownictwo lub/i księgowość określonego celu jednostki?
5. Czy sprecyzowanie zakresu rachunkowości kreatywnej jest możliwe?

Artykuł składa się z dwóch podstawowych części. W pierwszej syntetycznie przedstawiono definicje rachunkowości kreatywnej oraz pojęcia bliskoznaczne. W części drugiej zawarto propozycję odmiennej interpretacji pojęcia rachunkowości kreatywnej i terminów bliskoznacznych. Proces myślowy przeprowadzony na potrzeby niniejszego artykułu został oparty na metodzie analizy i krytyki piśmiennictwa.

1. Manipulacja księgowa a rachunkowość kreatywna i rachunkowość agresywna

W literaturze funkcjonuje wiele pojęć bezpośrednio powiązanych z pojęciem manipulacji księgowych. Należą do nich między innymi: rachunkowość kreatywna (*creative accounting*), rachunkowość agresywna (*aggressive accounting*), wygładzanie zysków (*income smoothing*) czy zarządzanie zyskami (*earnings management*). Mnogość pojęć bezpośrednio lub pośrednio powiązanych z zagadnieniem manipulacji księgowych stanowi znaczące wyzwanie interpretacyjne dla współczesnych badaczy. Przedmiotowe pojęcia są ponadto bardzo często stosowane zamiennie, co utrudnia wnioskowanie. Z uwagi na to, że rachunkowość kreatywna oraz rachunkowość agresywna są pojęciami znacznie szerszymi niż wygładzanie lub zarządzanie zyskiem, ponieważ dotyczą one rachunkowości jako systemu, a nie konkretnych jej obszarów, analizę ograniczono do badania „kreatywnej” i „agresywnej” sfery rachunkowości.

Wychodząc od definicji przedstawionych w *Słowniku języka polskiego PWN*, przez manipulację rozumie się „kierowanie kimś bez jego wiedzy, naginanie lub przeinaczanie faktów w celu wpłynięcia na cudze poglądy i zachowania dla osiągnięcia własnych celów” (Szymczak, 1981). Warto zauważyć, że co do zasady słownikowa definicja nie wartościuje wprost pojęcia „manipulacja”. Należy jednak dodać, że „kierowanie kimś bez jego wiedzy” czy „naginanie/przeinaczanie faktów” to zabiegi powszechnie uznawane za negatywne. Można więc stwierdzić, że w zasadzie stosowanie manipulacji już z definicji jest czynnością

o nacechowaniu pejoratywnym. Pojęcie „kreowania” natomiast wydaje się mieć nieco bardziej pozytywny wydźwięk, gdyż utożsamia się je z „tworzeniem, stwarzaniem, ustanawianiem, wprowadzaniem” (Szymczak, 1981). Takie podejście świadczy o tym, że kreowanie cechuje się pewnym pierwiastkiem innowacyjności. W szerszym ujęciu pojęcie „kreowanie” może być także traktowane jako proces budowania nowych rozwiązań w celu optymalizacji pewnych zagadnień. Już na etapie analizowania definicji słownikowych można zatem wyciągnąć wniosek, że negatywnie nacechowane pojęcie manipulacji księgowej nie powinno być w żaden sposób utożsamiane z raczej pozytywnie nacechowanym pojęciem kreacji. Powstaje więc pytanie, czy w istocie kreatywność może być narzędziem manipulacji? Jeżeli tak, to w pewnym sensie także i kreatywność nabiera wówczas negatywnego zabarwienia.

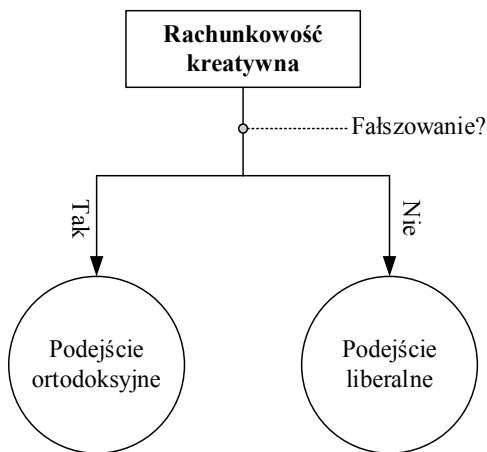
Analizując literaturę przedmiotu, można zauważyć, że od lat zagadnienie rachunkowości kreatywnej jest tematem bardzo popularnym i szeroko komentowanym. Niestety konsensus co do interpretacji istoty przedmiotowego pojęcia do dziś nie został osiągnięty. Można nawet uznać, że w literaturze panuje pewien bałagan interpretacyjny. Wobec tego wywód w niniejszej części artykułu celowo ukierunkowano na określenie definicji rachunkowości kreatywnej i jej charakteru.

C.W. Mulford i E.E. Comiskey (2005, s. 15) definiują rachunkowość kreatywną jako ogół manipulacji księgowych, włączając w to agresywny dobór i agresywne zastosowanie zasad rachunkowości, fałszowanie sprawozdań finansowych, a także zarządzanie zyskami i ich wygładzanie. O rachunkowości kreatywnej w kontekście manipulowania danymi w sprawozdaniu finansowym piszą między innymi także O. Amat, J. Blake i J. Dowds (1999, s. 3). K. Schipper (1989, s. 91–102) uważa zaś, że pojęcie rachunkowości może być utożsamiane z procesem celowego zarządzania zakresem ujawnień w sprawozdaniu finansowym. Według R. Parkera (1995, s. 197) stosowanie rachunkowości kreatywnej jest po prostu wprowadzaniem dezinformacji do sprawozdania finansowego. W. Wąsowski (2006, s. 13–15) stawia rachunkowość kreatywną na równi z pojęciami takimi, jak fałszowanie, manipulacja czy oszustwo, i zaznacza, że w rachunkowości kreatywność nie jest zupełnie potrzebna. W podobnym tonie o rachunkowości kreatywnej pisze również A. Piaszczyk (2011, s. 61). Co więcej, wyniki badania przeprowadzonego przez A. Hołdę (2016, s. 49) prawie jednoznacznie wskazują, że w opinii publicznej Polaków rachunkowość kreatywna jest traktowana jako zjawisko negatywne.

Nieco łagodniejsze spojrzenie na pojęcie rachunkowości kreatywnej ma E. Mączyńska. Określa ją jako „prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentację zdarzeń gospodarczych przy zastosowaniu obowiązujących przepisów i właściwie interpretowanych zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio w tych przepisach wskazany, a który jest wynikiem twórczego i niestandardowego zastosowania tych przepisów i zasad” (Mączyńska, 2007, s. 4). Podobnie twierdzi E. Maćkowiak (2015, s. 144–145), uznając, że kreacja w rachunkowości, a więc stosowanie rachunkowości kreatywnej, jest zjawiskiem pozytywnym, gdyż odnosi się do stosowania reguł zapisanych w przepisach i wykorzystywania „luk prawnych”, które nie zabraniają pewnych praktyk księgowych. Pozytywny aspekt rachunkowości kreatywnej dostrzegają też między innymi S. Surdykowska (2006) czy

W. Moczydłowska (2002), podkreślając potrzebę stosowania kreatywnych i innowacyjnych rozwiązań przez współczesnych księgowych.

Na podstawie przywołanych definicji można – co do zasady – wyróżnić dwa podejścia przyjęte w procesie interpretowania pojęcia rachunkowości kreatywnej, co przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Nurty interpretacyjne pojęcia rachunkowości kreatywnej

Źródło: opracowanie własne.

Rachunkowość kreatywna w podejściu ortodoksyjnym może być traktowana jako zjawisko równoznaczne z oszustwem, polegającym w szczególności na falszowaniu dokumentów czy ksiąg rachunkowych, na celowych zmianach zasad (polityki) rachunkowości jednostki lub na manipulacjach w sprawozdaniu finansowym. W liberalnym podejściu dostrzega natomiast pozytywne aspekty „kreatywności” i określa rachunkowość kreatywną jako praktykę księgową stosowaną w obrębie obowiązującego prawa i regulacji. Analizując różne perspektywy przyjmowane przez autorów, należy mieć na uwadze pytanie, czy rachunkowość kreatywna jest faktycznie narzędziem manipulacji, czy może koniecznością wobec niejednoznacznych przepisów i złożoności zjawisk ekonomicznych, które należy zarejestrować. Kluczowe w tym aspekcie jest przeprowadzenie procesu interpretacyjnego w nawiązaniu do koncepcji *true and fair view*.

2. Rachunkowość kreatywna a koncepcja *true and fair view*

Nie można rozpatrywać istoty rachunkowości kreatywnej w oderwaniu od koncepcji *true and fair view*. Szczególnie ważne jest określenie kontekstu znaczeniowego terminów „prawdziwy” i „rzetelny”, które w języku polskim niestety traktowane są jako synonimy,

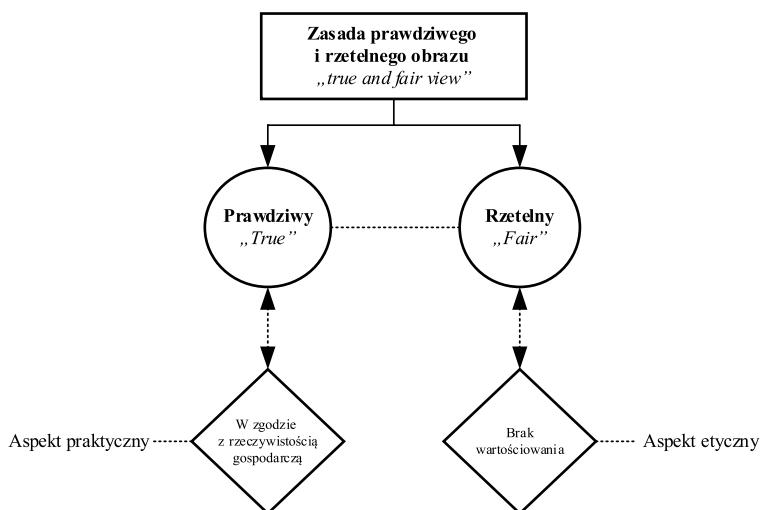
co utrudnia przeprowadzenie procesu interpretacyjnego (Szymczak, 1981). Dodatkowym problemem może być przeświadczenie, że nadrzędny fundament rachunkowości – zasada *true and fair view* – nie został dokładnie zdefiniowany, a istniejące badania i orzeczenia sądowe dotyczące przedmiotowej koncepcji nie są do końca zgodne co do jej istoty. Konieczność uporządkowania interpretacji dotyczących zasady *true and fair view* potwierdza najnowsze stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości z 9 stycznia 2018 roku. Co prawda nie definiuje ono wprost istoty wiernego i rzetelnego obrazu, ale w pewien sposób wskazuje na kluczowe cechy, które tę zasadę charakteryzują. Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości mówi przede wszystkim o wymogu wobec sprawozdawczości finansowej, polegającym według różnych źródeł na przedstawieniu: rzetelnego i jasnego obrazu, prawdziwego i rzetelnego obrazu, prawdziwego i wiernego obrazu, wiernego i rzetelnego obrazu (Komunikat..., 2018, zał. nr 2, pkt I.4). Brytyjska Accounting Standards Board również nie podejmuje próby zdefiniowania znaczenia określenia „prawdziwy i rzetelny obraz”, ale uznaje, że jest to koncepcja o znaczeniu fundamentalnym dla sprawozdawczości finansowej, a jej realizacja wiąże się z zapewnieniem właściwego zakresu i jakości informacji finansowej (Statement of Principles for Financial Reporting, za: Komunikat..., 2018, zał. nr 2, pkt I.9).

W syntetycznym ujęciu realizacja koncepcji *true and fair view* sprowadza się do przedstawienia w sprawozdaniu finansowym informacji posiadających cechy jakościowe określone w Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej MSR/MSSF. Praktycznym skutkiem tej koncepcji jest konieczność zamieszczania w informacji dodatkowej wszelkich objaśnień uzupełniających liczbową część sprawozdania finansowego (UoR, art. 4 ust. 1a). O randze rzetelnego i wiernego obrazu świadczy kolejny artykuł (UoR, art. 4 ust. 1b), zgodnie z którym w wyjątkowych przypadkach jednostka ma prawo do odstąpienia od określonego przepisu ustawy o rachunkowości, jeżeli zastosowanie się do niego nie pozwoliłoby na zapewnienie rzetelnego i wiernego przedstawienia jej sytuacji. Szczególnie istotnym aspektem jest przy tym zapewnienie użyteczności informacji, za które odpowiedzialność ponosi przede wszystkim kierownik jednostki. Każde działanie niekonwencjonalne, a więc odstępujące od postanowień wynikających z prawa, powinno zostać przez niego wyjaśnione w formie odpowiedniego oświadczenia (Komunikat..., 2018). Takie stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w pewien sposób jest odpowiedzią na problem niedostosowania obowiązujących przepisów z zakresu rachunkowości do zróżnicowania modeli biznesowych przedsiębiorstw, będącego następstwem między innymi intensywnego rozwoju technologicznego¹.

Interesującym procesem myślowym jest podjęcie próby dekompozycji przedmiotowej zasady. *True*, a więc „prawdziwy”, jest nośnikiem znaczenia, że informacje pochodzące z rachunkowości powinny komunikować prawdziwą treść zjawisk ekonomicznych. Komitet Standardów Rachunkowości wyjaśnia, że pojęcie to oznacza także „faktyczny, rzeczywisty, wierny lub

¹ Oczwistym stwierdzeniem jest to, że uregulowania prawne dotyczące wymogów informacyjnych w sprawozdaniach finansowych określają wyłącznie ich minimalny zakres. Dynamicznie postępujący rozwój innowacyjnych rozwiązań może jednak generować sytuacje, w których literalne stosowanie pewnych reguł wynikających bezpośrednio z obowiązującego prawa może zaciemniać charakterystykę przedsiębiorstwa i, tym samym, naruszać cechy jakościowe informacji przekazywanych w sprawozdaniach finansowych.

nawet sprawiedliwy”. *Fair*, a więc „rzetelny”, ma z kolei oznaczać, że informacje zostały obliczone i zaprezentowane w sposób obiektywny, uczciwy, z dochowaniem należytej staranności, w tym odnoszącej się do respektowania przepisów i zasad rachunkowości (Kabalski, 2015, s. 8). Określenie *fair* można również tłumaczyć jako „jasny”, co oznacza sporządzenie sprawozdania finansowego bez upiększania i zaciemniania. Jak stwierdza się w cytowanym stanowisku KSR, określenie *fair* oznacza również: sprawiedliwy, uczciwy, godziwy czy przepisowy. Spojrzenie to, choć nie oddaje w pełni istoty koncepcji prawdziwego i rzetelnego obrazu, wskazuje na jej dwoistą naturę. Takie podejście przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Dekompozycja zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kabalski (2015).

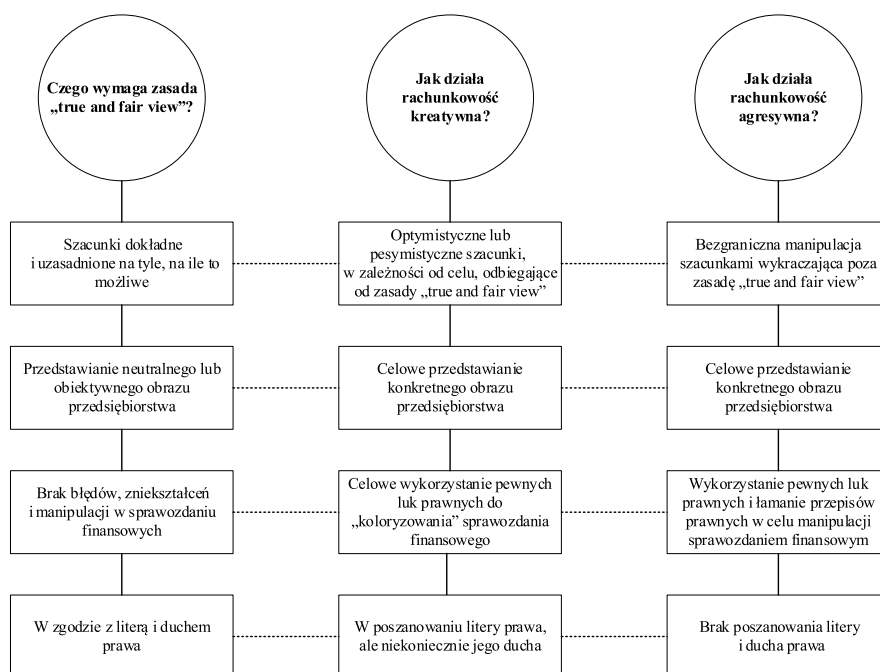
Dekompozycja koncepcji *true and fair view* pozwala zaproponować rozwiązanie interpretacyjne dotyczące pojęcia rachunkowości kreatywnej i tym samym ujednoczyć nieco terminologię stosowaną w różnych opracowaniach. Nawiązując do informacji przedstawionych na rysunku 2, można zadać następujące pytania:

1. Czy stosowanie kreatywnych rozwiązań księgowych pozwala na przedstawienie obrazu przedsiębiorstwa zgodnie z rzeczywistością? (Czy rzeczywistość gospodarcza przedstawiana przez kreatywnych księgowych jest *true*?)
2. Czy zastosowanie rachunkowości kreatywnej wynika z przyjęcia przez kierownictwo lub/i księgowość określonego celu jednostki? (Czy obraz przedstawiany przez kreatywnych księgowych jest *fair*?)

Jeżeli kwestia odpowiedzi na pierwsze pytanie może być nieco kontrowersyjna, to odpowiedź na drugie pytanie jest raczej oczywista. Geneza zjawiska rachunkowości kreatywnej sięga nawet lat 70. XX wieku i już wtedy niejednokrotnie podkreślano celowość jej stosowania, co z góry przesądza, że rachunkowość kreatywna oznacza wartościujące podejście do

sprawozdawczości finansowej (Hołda, 2016, s. 43–54)². Tym samym każda celowa praktyka księgową ukierunkowana na zmianę finansowego obrazu przedsiębiorstwa – nawet w obrębie obowiązującego prawa i regulacji – może być uznawana za naruszenie sfery etycznej wynikającej bezpośrednio z zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu. Z drugiej strony należy jednak pamiętać, że sprawozdania finansowe są w znaczącej części wynikiem interpretacji faktów i zjawisk przez ludzi, którzy w pewnych granicach mogą tę rzeczywistość odmiennie postrzegać, co powinno jednak być odpowiednio uzasadnione.

W nawiązaniu do poszczególnych komponentów zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu oraz przedstawionych wcześniej rozważań można finalnie dokonać rozgraniczenia pojęć rachunkowości kreatywnej i rachunkowości agresywnej. Zestawienie różnic między tymi dwoma terminami przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3. Rachunkowość kreatywna a rachunkowość agresywna w kontekście koncepcji *true and fair view*

Źródło: opracowanie własne na podstawie Moldovan, Achim, Bota-Avram (2010).

Zgodnie z informacjami przedstawionymi na rysunku 3, rozgraniczenie rachunkowości kreatywnej i rachunkowości agresywnej jest możliwe i uzasadnione. Co do zasady podstawowo-

² W tym miejscu należy również podkreślić podobieństwo pojęcia rachunkowości kreatywnej do terminu polityki bilansowej, definiowanej jako ogół czynności dokonywanych w trakcie roku obrotowego oraz podczas sporządzania zamknięcia rocznego, mających na celu skłonienie adresata bilansu do pożądanых zachowań. Zob. np. Weber, Cebrowska, Kufel (1993), s. 182.

wa różnica między istotą tych dwóch terminów tkwi w podejściu do kwestii prawa – rachunkowość kreatywna działa w jego obrębie, natomiast rachunkowość agresywna wykracza poza nie, co automatycznie należy traktować także jako brak poszanowania obowiązujących zasad etycznych. Kwestia etyki w kontekście stosowania rachunkowości kreatywnej również wydaje się być klarowna – stosowanie rozwiązań zniekształcających obraz jednostki gospodarczej, nawet w obrębie obowiązującego prawa, jest niezgodne z etyką zawodu (Maruszczyńska, 2014, s. 51). Warto jednak dodać, że istnieją przypadki, gdy kreatywność jest niezbędna, aby osiągnąć wierny i rzetelny obraz. Dotyczy to w szczególności sytuacji, które wymykają się z istniejących ram prawa, zmuszając kierownictwo i księgowych do poszukiwania i kreowania indywidualnych rozwiązań. Ponadto zarówno ustawa o rachunkowości, jak i MSR/MSSF zakładają nadrzędność wiernego i rzetelnego obrazu nad szczegółowymi rozwiązaniami prawnymi, które w określonych okolicznościach mogłyby prowadzić do naruszenia tej zasady.

Określenie zakresu rachunkowości kreatywnej stanowi znaczące wyzwanie dla współczesnych badaczy. Wynika to głównie z faktu, że to, co nieetyczne, zazwyczaj jest również niezgodne z prawem. Można jednak wskazać pewne obszary rachunkowości, które, wskutek uzależnienia od subiektywizmu, generują w zasadzie możliwość stosowania kreatywnych (w klasycznym rozumieniu – nieetycznych) działań i pośrednio są dozwolone przez prawo. Do tych obszarów należy zaliczyć przede wszystkim szacowanie ściśle powiązane z pojęciem dyskontowania i określanie prawdopodobieństwa. Te dwa problemy dotyczą wielu kategorii księgowych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym (Gos, 2013, s. 23; Hońko, Kowalczyk, s. 81–83). Z uwagi na to, że zarówno szacowanie i dyskontowanie, jak i określanie prawdopodobieństwa są czynnościami uwarunkowanymi głównie przez subiektywizm, należy dostrzegać nierozzerwalność przedmiotowych działań z możliwością stosowania rachunkowości kreatywnej rozumianej jako działanie w obrębie prawa, ale nie w obrębie obowiązujących norm etycznych. Wszelkie zabiegi księgowe wymagające dokonania szacunków lub określenia prawdopodobieństwa można zatem uznawać za szczególnie narażone na „kreatywność” z nagięciem zasad etycznych. Do takich zabiegów można zaliczyć na przykład manipulowanie stopą dyskontową lub celowe, błędne określanie prawdopodobieństwa (choćby w celu nietworzenia rezerwy lub jej utworzenia, gdy nie wystąpiły przesłanki pozwalające na jej utworzenie). Warto także dodać, że rachunkowość kreatywna nie powinna być utożsamiana wyłącznie z zabiegami liczbowych charakterystyk w sprawozdaniu finansowym. Sprawozdanie finansowe jest przecież swego rodzaju narracją, co wskazuje jednoznacznie, że pominięcie lub zatajenie istotnych informacji, a także szerokie, niezrozumiałe opisywanie zdarzeń gospodarczych w celu ukrycia pewnych kwestii także może być przejawem „kreatywności” księgowych.

Zdecydowanie łatwiej jest jednak określić, które działania powszechnie utożsamiane z pojęciem „kreatywnej” rachunkowości nie spełniają podstawowego warunku interpretacyjnego – nie znajdują się w obrębie obowiązującego prawa. W związku z tym, w celu uzupełnienia dotychczasowych rozważań, w tabeli 1 dokonano zestawienia nieprawidłowości i nadużyć księgowych, których zastosowanie co do zasady wybiega poza obowiązujące ramy prawne. Zgodnie z przeprowadzonym we wcześniejszej części artykułu procesem interpretacyjnym nie powinno się ich więc uznawać za przejawy rachunkowości kreatywnej.

Tabela 1

Katalog nieprawidłowości lub nadużyć księgowych niebędących wynikiem stosowania rachunkowości kreatywnej

Środki trwałe i środki trwałe w budowie	Należności	Zobowiązania
– niedokonywanie odpisów aktualizujących wartość środków trwałych	– brak odpisów aktualizujących na należności o małym prawdopodobieństwie zapłaty	– zaliczanie zobowiązań wykazywanych w bilansie jako zobowiązań warunkowych
– brak testów na utratę wartości	– wykazywanie jako należności krótkoterminowych należności długoterminowych dla uzyskania korzystnych wskaźników rotacji	– brak przekwalifikowania zobowiązania warunkowego do zobowiązań (i w drugą stronę)
– przeprowadzenie testów na utratę wartości ukierunkowane na poprawę wyniku	– przemieszczanie pomiędzy należnościami z tytułu dostaw i usług i pozostałymi zobowiązaniami	– wykazywanie zobowiązań przeterminowanych w kwocie nominalnej, tj. bez naliczonych odsetek za zwłokę
– dokonywanie przeszacowań niezgodnych z rzetelnością	– kompensowanie należności zobowiązaniami mimo braku podstaw prawnych	– wykazywanie w bilansie zobowiązań przeterminowanych
– agresywne manipulowanie stopą dyskontową ukierunkowane na poprawę wyniku	– utrzymywanie należności nieściągalnych, umorzonych, przedawnionych i wykazywanie ich w aktywach	– wyśięgowywanie zobowiązań przed końcem kwartału i ponowne księgowanie w kolejnym kwartale
– nieuwzględnienie w wartości środka trwałego kosztów renowacji	– rozwiązywanie odpisów aktualizujących na należności, których nie ma szansy windykować	– kompensowanie zobowiązań należnościami mimo braku podstaw prawnych
– błędna kwalifikacja skutków przeszacowań kosztów kwalifikacja kosztów remontów	– niepełne rozwiązanie odpisów aktualizujących należność lub pełne w przypadku braku wystąpienia przesłanek	– przemieszczanie pomiędzy zobowiązaniami z tytułu dostaw i usług i pozostałymi zobowiązaniami
– błędna kwalifikacja kosztów remontów	– podpisywanie porozumień wydłużających okres spłaty należności mimo wiedzy, że taka należność nie wpłynie do jednostki	– przemieszczanie pomiędzy zobowiązaniami z tytułu dostaw i usług i pozostałymi zobowiązaniami
– zaliczanie do środków trwałych nabytych aktywów posiadanych z zamiarem sprzedaży lub wynajmowanych nieruchomości	– wyycena należności wyrażonych w walucie obcej po nieodpowiednim kursie	– klasyfikacja umów leasingowych ukierunkowane na poprawę wyniku
– uznawanie za odrębne środki trwałe urządzeń, które nie spełniają samodzielnych funkcji użytkowych, a są elementami środka trwałego	– tworzenie fałszywych należności	– agresywne manipulowanie stopą dyskontową ukierunkowane na poprawę wyniku
– ustalanie amortyzacji (stawek lub okresu użytkowania) ukierunkowane na poprawę wyniku	– agresywne manipulowanie stopą dyskontową ukierunkowane na poprawę wyniku	– agresywne dyskontowanie zobowiązań ukierunkowane na poprawę wyniku
– amortyzowanie środków trwałych trwałe nieczynnych, które powinny być jednorazowo umorzone w postaci nieplanowanej amortyzacji	– agresywne dyskontowanie należności ukierunkowane na poprawę wyniku	
– amortyzowanie obcych środków trwałych	– ukierunkowane na poprawę wyniku	
– przeznaczonych do sprzedaży		
– brak likwidacji środków trwałych dotyczących zaniechanej działalności		
– błędne aktywowanie kosztów finansowania zewnętrznego		
– zaliczanie do wartości środków trwałych w budowie kosztów niebezpośrednich		

Wartości niematerialne i prawne	Zapasy	Przychody i koszty
– kwalifikacja prac badawczych i rozwojowych uktierunkowana na poprawę wyniku	– niedokonywanie odpisów aktualizujących do wartości rynkowej	– zaliczanie do przychodu niewykonanych usług lub niesprzedanych wyrobów gotowych
– przemieszczanie nakładów pomiędzy pracami badawczymi a rozwojowymi	– dokonywanie niepełnych odpisów aktualizujących	– brak korekt sprzedaży mimo zaistnienia obowiązku
– zaliczanie do wartości niematerialnych i prawnych usług oraz oprogramowania systemowego, które powinno stanowić część wartości środka trwałego	– dokonywanie odpisów aktualizujących pomimo braku wystąpienia przesłanek	– wystawianie faktur (najczęściej zawyżonych) na produkty i usługi, których cenę rynkową trudno zweryfikować
– wykazywanie jako aktywów oprogramowania komputerowego, którego wykorzystania zaprzestano lub na które licencja wygasła	– nieujęcie w polityce rachunkowości metody wyceny rozchodu i dowolne sterowanie jego wartością	– nieksięgowanie kosztów poprzez ukrywanie faktur lub odsyłanie ich do wystawiającego pod białym pretekstem nieujmowanie w ewidencji kar umownych
– zaliczanie do wartości niematerialnych i prawnych programów komputerowych wytworzonych we własnym zakresie	– wytworzenia kosztów stałych, w tym kosztów ogólnych i kosztów sprzedaży, przemieszczanie kosztów między kosztami pośrednimi i bezpośrednimi, niewłaściwa wycena produkcji w toku	– ujmowanie kar umownych, które nie zaistniały
– ustalanie amortyzacji (stawek lub okresu użytkowania) uktierunkowane na poprawę wyniku	– ustalenie niewłaściwej wysokości kosztów	– ujmowanie przychodów z tytułu umowy długoterminowej jako przychodów roku bieżącego
– niedokonywanie odpisów aktualizujących	– wytworzenia produkcji na własne potrzeby	– nieuwzględnianie strat na transakcjach w toku pomimo pewności, że nie da się ich uniknąć
– brak testów na utratę wartości	– utrzymywanie w produkcji w toku zleceń zamierzanych, produkcji nietrafionej czy nieudanej	– ujmowanie wynagrodzeń dotyczących roku ubiegłego w księgach roku bieżącego (w szczególności premii i nagród)
– przeprowadzenie testów na utratę wartości uktierunkowane na poprawę wyniku	– nieodpisywanie zapasów nieprzydatnych, w tym wyrobów gotowych, które straciły wartość użytkową czy handlową	– celowe stosowanie sprzedaży z klauzulą odkupu
– dokonywanie przeszacowań niezgodnych z rzeczywistością	– niepoprawne księgowanie odchyleń od cen ewidencyjnych	– zaliczanie do przychodów sprzedaży warunkowej usuwania kosztów z cyklu operacyjnego poprzez ich aktywowanie
– kwalifikacja skutków przeszacowań uktierunkowane na poprawę wyniku		
– agresywne manipulowanie stopą dyskontową uktierunkowane na poprawę wyniku		
– zaliczanie do wartości niematerialnych i prawnych nabytych aktywów posiadanych z zamiarem sprzedaży lub wynajmowanych nieruchomości		

Rezerwy	Rozliczenia międzyokresowe	Nieruchomości inwestycyjne
– nietworzenie rezerw pomimo zaistnienia obowiązku	– ujmowanie rozliczeń międzyokresowych w rachunku zysków i strat w celu poprawy wyniku	– wycena według wartości godziwej w sposób nieuzasadniony sytuacją rynkową
– nierozwiązanie rezerw pomimo zaistnienia obowiązku	– wykazywanie jako rozliczeń międzyokresowych faktycznych zobowiązań	– nieprawidłowa klasyfikacja skutków przeszacowania nieruchomości inwestycyjnej
– tworzenie rezerw pomimo braku przesłanek	– rozliczanie w czasie remontów środków trwałych	– amortyzowanie nieruchomości inwestycyjnych
– tworzenie rezerw w celu przesunięcia kosztów w czasie	– nieodpowiednie rozliczanie dotacji w stosunku do amortyzacji	– pomimo stosowania modelu wartości godziwej
– tworzenie rezerw na przyszłe zobowiązania	– niepoprawne rozliczanie kapitału z aktualizacji wyceny pozostałego w wyniku sprzedaży środków trwałych lub nieruchomości inwestycyjnych	– nieprawidłowe ujęcie skutków reklasyfikacji
– celowe przeszacowanie lub niedoszacowanie rezerw		
– agresywne manipulowanie stopą dyskontową ukierunkowane na poprawę wyniku		
– w przypadku zaistnienia zobowiązania, którego dotyczy rezerwa, zaliczenie go w ciężar zobowiązań, a nie utworzonej rezerwy		

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wąsowski (2010), s. 109–156; Kuterka i in. (2006), s. 64–146.

Uwagi końcowe

Przegląd literatury i analiza wybranych definicji ukazuje, że kwestia rozumienia rachunkowości kreatywnej wciąż nie jest jasna. W interpretacjach pojęcia rachunkowości kreatywnej spotyka się dwa podejścia – podejście ortodoksyjne, definiujące ją w sposób negatywny, czyli tożsame z takimi pojęciami, jak fałszowanie sprawozdań czy oszustwo księgowo, oraz podejście liberalne, wskazujące na pozytywne aspekty przedmiotowego pojęcia. Proces analityczny przeprowadzony w odniesieniu do zasady *true and fair view* wykazał, że:

- rachunkowość kreatywna nie powinna być utożsamiana z szerokim spektrum zabiegów księgowych wykraczających poza obowiązujące ramy prawne (nazywanych inaczej rachunkowością agresywną),
- stosowanie rachunkowości kreatywnej w klasycznym ujęciu jest działaniem celowym (podejściem wartościującym), co w pewien sposób narusza komponent zasady *true and fair view*, mówiący o konieczności przedstawiania rzeczywistości gospodarczej w sposób rzetelny albo – inaczej – etyczny,
- określenie zakresu rachunkowości kreatywnej jest znaczącym wyzwaniem dla współczesnych badaczy, ponieważ dotyczy w szczególności innowacyjnego zastosowania dozwolonych przez prawo metod księgowych.

Na podstawie przeprowadzonego procesu myślowego można zaproponować współczesną (alternatywną) definicję kreatywnej rachunkowości. Odnosząc się do kwestii innowacyjności i abstrahując od kwestii etyki, rachunkowością kreatywną powinno nazywać się takie zastosowanie narzędzi księgowych, które – w obrębie obowiązujących przepisów (lub w odpowiednio uzasadniony sposób poza nie wykraczając) – optymalizuje zakres informacji przekazywanych w sprawozdaniu w taki sposób, by umożliwić odbiorcom informacji zrozumienie istoty funkcjonowania jednostki i jej szeroko pojętego modelu biznesowego³. Tym samym przy takim rozumieniu tego pojęcia należy skupiać się wyłącznie na pozytywnych aspektach wynikających z jej stosowania – w szczególności zapewnienia poprawy (zwiększenia) przejrzystości i użyteczności informacji przedstawianych w sprawozdaniu finansowym.

Rachunkowość, niezależnie od dodanego do niej przymiotnika, nie powinna być postrzegana negatywnie. Za jednoznacznie negatywne zjawiska należy natomiast uznawać wszelkie oszustwa prowadzące do zmniejszenia zaufania do rachunkowości. Z tego względu tak istotna jest edukacja w zakresie etyki zawodowej księgowych i audytorów.

Literatura

Akerloff, G.A., Shiller, R.J. (2010). *Zwierzęce Instynkty*. Warszawa: Studio Emka.

Artienicz, N. (2017). Rzetelny i jasny obraz – ideał czy mrzonka. *Rachunkowość*, 2, 10–13.

³ Z pojęciem rachunkowości kreatywnej w alternatywnym rozumieniu można więc w pewien sposób utożsamiać umiejętność poprawnego zastosowania zapisu art. 4 ust. 1b UoR.

- Amat, O., Blake, J., Dowds, J. (1999). The Ethics of Creative Accounting. *Economic Working Paper*, 349.
- Forlicz, S. (2008). *Informacja w biznesie*. Warszawa: PWE.
- Gos, W. (2013). Polityka rachunkowości, wartości szacunkowe oraz błędy z lat ubiegłych w świetle regulacji bilansowych. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 61, 19–32.
- Hołda, A. (2016). Percepcja pojęcia „rachunkowość kreatywna” przez opinię publiczną i środowisko profesjonalnych księgowych w Polsce. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 143, 43–54.
- Hońko, S., Kowalczyk, J. (2014). Rachunek dyskontowy jako instrument prospektywnej wyceny w rachunkowości według MSR/MSSF. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 69, 79–87.
- Kabalski, P. (2015). Uwagi wstępne. W: M. Frenzel, R. Ignatowski, P. Kabalski, N. Krzyżanowska, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej a ustawa o rachunkowości*. Warszawa: Rachunkowość.
- Komunikat Ministra Finansów z dnia 24 stycznia 2018 r. w sprawie ogłoszenia uchwały Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie przyjęcia Stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie zasady rzetelnego i jasnego obrazu w realizacji przepisów art. 4 ust. 1 oraz ust. 1a i 1b ustawy o rachunkowości. Pobrano z: https://www.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=e4d40b5a-301d-484d-a20e-4ad6c3b-f2256&groupId=764034.
- Kutera i in. (2006). *Oszustwa księgowo. Teoria i praktyka*. Warszawa: Difin.
- Maćkowiak, E. (2015). Rachunkowość kreatywna a rachunkowość agresywna – próba poprawy wyniku finansowego jednostki gospodarczej. *Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia*, 74, 143–151.
- Maruszewska, E.W. (2014). *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonej*. Katowice: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Mączyńska, E. (2007). Białe plamy i pułapki dzisiejszej rachunkowości. *Rachunkowość*, 9, 4–6.
- Moczydłowska, W. (2002). Kreatywna tak, agresywna nie. *Gazeta Prawna*, 229.
- Moldovan, R.L., Achim, S.A., Bota-Avram, C. (2010). Fighting the Enemy of Fair View Principle – Getting to Know Creative Accounting. *Scientific Annals of the „Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Special Issue*, 52–61.
- Mulford, C.W., Comiskey, E.E. (2005). *The Financial Numbers Game*. New York: John Wiley & Sons.
- Parker, R. (1995). *Financial Reporting in the United Kingdom and Australia*. London: Prentice Hall.
- Piaszczyk, A. (2011). *System kontroli przedsiębiorstwa w gospodarce pokrzyżysowej na przykładzie jednostek zainteresowania publicznego*. Warszawa: C.H. Beck.
- Schipper, K. (1989). Commentary on Creative Accounting. *Accounting Horizons*, 4, 91–102.
- Surdykowska, S. (2006). Przesłanki wykorzystywania negatywnych praktyk księgowych przez menedżerów. W: S. Surdykowski, *Oszustwa księgowe – teoria i praktyka*. Warszawa: Difin.
- Szymczak, M. (red.) (1981). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: PWN.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2018, poz. 398.
- Wąsowski, W. (2010). *Kreatywna rachunkowość. Falszowanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: Difin.
- Weber, J., Cebrowska, T., Kufel, M. (1993). *Wprowadzenie do rachunkowości spółek. Bilansowanie majątku i kapitałów*. Bielsko-Biała.

CREATIVE ACCOUNTING – GOOD OR BAD?

Abstract: *Purpose* – Defining and clarifying the nature of creative accounting and similar concepts.

Design/methodology/approach – The article includes two basic parts. The first part contains a synthetic presentation of the definition of creative accounting and similar concepts. The second part proposes the interpretation of the concept of creative accounting with the context of the “true and fair view” principle. Second part contains also a catalog of accounting operations could not be equated with creative accounting. The thought process carried out for the purpose of this article was based on the use of critical literature review method.

Findings – The concept of “creative accounting” is understood in the literature in various ways. For some authors it is an expression of negative accounting activities, while others notice its positive aspects. The analysis of the essence of creative accounting in the context of the “true and fair view” principle has shown that the use of creative accounting should not be equated with breaking the existing law, but only with a possible violation

of ethical principles. Determining the scope of creative accounting is a problematic issue – it is much easier to distinguish the operations of accountants that go beyond the law – activities identified with the concept of aggressive accounting.

Originality/value – despite the fact that the concept of creative accounting has been present in the literature for almost four decades, the authors argue to the present day about the nature of creative accounting. The paper attempts to organize terms similar to creative accounting and to suggest an interpretative process defining the nature of creative accounting.

Keywords: creative accounting, aggressive accounting, accounting manipulations, true and fair view principle.

Cytowanie

Hendryk, M. (2018). Rachunkowość kreatywna – dobra czy zła? *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 4 (94/1), 23–36. DOI: 10.18276/frfu.2018.94/1-02.